

Cemil Meriç'e Göre İdeolojiler Karşısında Türk Toplumunu

*Kemaleddin TAŞ**

Giriş

İdeolojiler, çağımızın yarattığı toplumsal çalkantıların ardından gelen, karışıklıkların yıpratığı ve erittiği değer ve bilgiye ait evrenleri yeniden kurma çabalarıdır. İdeolojilerin en başta gelen özelliği, etken oldukları insan gruplarında inatla savunulan, kan dökme pahasına da olsa vazgeçilemeyen inançlar olarak yerleşmeleridir. İdeoloji, insanın tüm duygularını harekete geçirir, onu, "seferber" duruma getirir¹. Her ne kadar bazı düşünür ve sosyologlar çağımızı ideolojilerin batış devri olarak ilan etmişlerse de, XX. yüzyıla yeniden baktığımız zaman, bu yüzyılın en kesif anında "ideolojik" olduğunu görürüz². 1960'lardan sonra Türkiye'de de ideolojilerin yayılması için gereken farklılaşmış toplumsal ortam oluşmuştur. Bunun sonucunda da, farklılaşmış, kümeleşmiş bir topluluğun her kümesi kendine rehber olacak yeni inançlar aramaktadır³.

Cemil Meriç, "izm"leri (ideolojileri) "idrakimize giydirilen deli gömlekleri"ne benzeter ve bunların toplumumuzda hüsnü kabul görmesini, Batı menşeli olmalarına

* *Ars. Gör.*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

1 Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1995, s.171,172.

2 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., 6. Baskı, İstanbul, 1993, s.13.

3 Mardin. *İdeoloji*, s.139.

bağlar. Halbuki, yazara göre Batı'dan gelen bütün ideolojiler birer "konne" düşünce'dir⁴ ve ancak Tanrı'yı saf dışı bırakan toplumların kılavuzu olabilir:

"İzm'ler Tanrı'yı paranteze alan medeniyetlerin dünya işlerini düzenlemek için tertipleedikleri mufassal birer reçete. Vahye dayanan bir dünyaya hitap edemezler"⁵.

Türk toplumunun "nezlele yakalanır gibi ideolojilere yakalandığını"⁶ belirten Cemil Meriç, ideolojilere bu derece bağlanmamızın sebebini "mefhum anarşisi" içerisinde olmamıza dayandırır⁷. Düşünürümüze göre her medeniyetin, her milletin, her sınıfın ayrı ayrı ideolojileri vardır. İdeolojiler, tam hakikat diye maskelenen yarım hakikattir. Bu bakımdan, parça parça gerçekler olan ideolojilerin Türk toplumunu tatmin etmemesi gayet normaldir⁸.

Cemil Meriç, ülkemize giren Batı kaynaklı ideolojiler arasında "obskürantizm"e özel bir önem verir. Düşünürümüze göre Türkiye'deki bütün ideolojiler, dilimizde tam olarak karşılığı olmayan obskürantizmin himayesi altında ortaya çıkmıştır⁹. Bütün olumsuz özellikleri bünyesinde barındıran obskürantizm, "tarihin bütün cinayetlerini yüklenebilecek kadar habis ve lanetli"¹⁰ bir kelimedir. Obskürantizm, nura düşmanlıktır. Hakikatin her tecellisini yadığamak, her inancı susturmak, bu ideolojinin ayırıcı vasfıdır. Her ülkede, başka bir adı ve gerekçesi olan obskürantizm, İslâmiyet'te tek kelimeyle karşılanabilir: "Taassup"¹¹.

Her ne kadar istemesek de, Cemil Meriç'e göre yine de ideolojilere muhtacı. Çünkü ideolojiler, insan zekâsına yön veren düşüncelerdir. Fakat, tek başına ideolojiler hiçbir işe yaramaz. İdeolojiler ancak "şuur" ile birlikte bir anlam kazanabilir. O halde yapılması gereken, bütün ideolojilerin serbestçe düşüncelerini ortaya koymasını sağlamak ve onları tartışarak, sahip olduğumuz "değerler" doğrultusunda yeniden ele almaktır:

"Karanlıkta kavga olmaz. İdeolojiler, uçurumları aydınlatan hırsız fenerleri... Kaosu kosmos yapan insan zekâsı, tecrübelerini ideolojilerde sergilemiş. İdeolojiye düşmanlık tek izm'e teslimiyettir: Obskürantizme. İdeolojiler siyaset dünyasının haritaları. Haritasız denize açılır mı? Ama harita tehlikeli bir yolculuk-

4 Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İletişim Yay., 10. Baskı, İstanbul, 1995, s.90.

5 Cemil Meriç, **Mağaradakiler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1978, s.105.

6 Meriç, **Bu Ülke**, s.126.

7 Cemil Meriç, **Sosyoloji Notları ve Konferanslar**, İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.296.

8 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.401.

9 Meriç, **Bu Ülke**, s.91,92.

10 Cemil Meriç, **Kültürden İrfana**, İnsan Yay., İstanbul, 1986, s.217.

11 Meriç, **Kültürden İrfana**, s.217.

ta tek kılavuz olamaz. Pusulaya da ihtiyaç var. Pusula: Şuur. Tarih şuurı, milliyet şuurı, kişilik şuurı. İdeolojilerin peşine takılanlar pusulasızdırlar...İdeolojilerin ışığına göz yumanları sloganlar yönetir. Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çığgın sürülerin savaş çılgılığıdır, slogan. İlkelin, budalannın, papağanın ideolojisidir. Düşünce ile çılglık bağdaşmaz. Şuurun sesi çılgılık değildir. Yabanî bağıırır, medenî insan konuşur. Bu çocuklar yıllarca konuşturulmadı. Hınçlarını üç beş kelimeyle suratımıza tükürüyorlar. İdeolojileri yasakladığımız için hışımına uğradık. Demokrasinin demopedi olduğunu kimse düşünmedi. Aczin hürriyetperverliği yalanların en namussuzu. Bahşedilen hürriyet, ölmek ve öldürmek hürriyeti.

Toprak sarsılıyor!... Hep birden esfel-i sâfiline yuvarlanmak istemiyorsak, gözlerimizi açmalıyız. İnsanlar sloganla güdülmaz. Düşünceye hürriyet, sonsuz hürriyet. Kitaptan değil, kitapsızlıktan korkmalıyız. Bütün ideolojilere kapıları açmak, hepsini tanımak, hepsini tartışmak ve Türkiye'nin kaderini onların aydınlığında fakat tarihimizin büyük mirasına dayanarak inşa etmek. İşte en doğru yol'¹².

Görüldüğü gibi Cemil Meriç, ideolojilerin Türkiye'de serbestçe ifade edilmesinden yanadır. İdeolojiler karşısında yasakçı bir zihniyete sahip olmak, düşünce hürriyetinin önünün kesilmesine sebep olur. Ancak, ideolojilerin tek başına Türk toplumunun problemlerine çözüm getirmesi mümkün değildir. Sahip olduğumuz kültürel mirasımızın ışığı altında, ideolojilere eğilmemiz ve onları değerlendirmemiz gerekir.

1. Türk Toplumunu ve Kapitalizm

Batı'nın yükselişinde Kapitalizm, merkezî bir öneme sahiptir. Batı dünyasında feodalizmin sona ermesinden itibaren egemen olan iktisadî sistemi ifade etmek için kullanılan bir terim olan Kapitalizm, tarihsel açıdan Batı'da ortaya çıkan ve gelişen kuramsal bir düzendir. Tarihin bütün dönemlerinde çeşitli Kapitalizm biçimleri bulunabilirse de, günlük ihtiyaçların kapitalistik yöntemlerle temini, sadece Batı toplumlarının bir özelliğidir¹³. Batı'nın değişiminden sorumlu olan ruh, eski dünyayı parçalayıp harabeye çeviren ruh, hayatı yöneten ve evrenin kaderini yönlendiren ruh, Kapitalizmin ruhudur¹⁴.

Cemil Meriç'e göre burjuvazinin kurduğu Kapitalizm, rasyonel düşünceye yeni bir atılım gücü vermiş ve onu belli bir doğrultuya yöneltmiştir. Kapitalizm sayesinde

12 Meriç, **Bu Ülke**, s.93,94.

13 Mustafa Özel, **Kapitalizm ve Din**, Ağaç Yay., İstanbul, 1993, s.9-11.

14 Özel, **Kapitalizm ve Din**, s.45.

Avrupa'nın sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı canlanmış ve ilerlemiştir¹⁵. Kapitalizm ile birlikte dünya ekonomisi bambaşka bir zihniyetle teşkilatlanmıştır. Tayin edici güç, artık devletlerin değil, fertlerin çıkarıdır¹⁶. Bu bakımdan Kapitalizmin temelinde yatan düşünce ferdiyetçiliktir. Herkes kendi menfaatini düşünmek zorundadır. Yani Kapitalizm, burjuva düşüncesi, cemiyeti değil, ferdi düşündür¹⁷.

Kapitalizm ile sanayileşen Avrupa, topyekün bir kalkınma hamlesini gerçekleştirmiş ve diğer toplumları ekonomik bakımdan kendisine muhtaç duruma getirmiştir. Batı'nın dışındaki diğer ülkeler, Avrupa'nın ürettiği mamulleri tüketmek ve buna karşı ona hammadde hazırlamak gibi bir konuma gelmiştir¹⁸.

Cemil Meriç'e göre Batı, ekonomik çıkarlarını korumak için, şiddet de dahil olmak üzere her türlü yolu meşru olarak görmüş ve uygulamıştır¹⁹. Zamanla Batı'nın kendi dışındaki ülkelere uyguladığı politika günün şartlarına göre değişmiş, şiddet ve siyasi gücün yerini iktisadi vasıtalar almış ve milletlerarası trafiği düzenleyen parola: "Barış, ticaret hürriyeti, kredi"²⁰ olmuştur. Bu sloganlar sayesinde, ilk vasfi egoizm olan²¹ kapitalist rejimin gerekleri doğrultusunda hareket eden Batı, kendi menfaatleri için diğer dünya ülkelerini kullanmış, ezmiş ve sömürmüştür:

"Batı Avrupa'da doğan Kapitalizm, bir asır içinde bütün dünyaya yayıldı. Ama bu genişleyiş çok özel bir biçimde oldu. Dünyanın bütün ülkeleri ya pazardır artık, ya hammadde kaynağı. Daha dar bir ölçüde de, sermaye için yatırım alanı... Bugün "azgelişme" gibi nazikâne bir tâbirle belirtilen hâdisenin sebebi bu.

Kapitalizm bütün dünyaya taşıdı. Dünyanın büyük kısmı onun medenileştirici nimetlerinden faydalanmak şöyle dursun, parçalayıcı tesirlerine maruz kaldı. Hatta Batı dünyasının sınırsız sınâat hamlesi ancak az gelişmiş denilen ülkeler zararına, onları hareketsizliğe ve sefaletle mahkum etmek suretiyle gelişebildi... Dünyanın fakir milletler, zengin milletler diye ikiye bölünüşü ancak tarihî ve içtimâî sebeplerle, geniş ölçüde de, Kapitalizmin tarihi ile izah edilebilir"²².

Bu noktada, çalışmalarını özellikle din ile ekonomi arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaştıran din sosyologu Max Weber'in Kapitalizm ve Batı toplumlarının dinî

15 Meriç, **Mağaradakiler**, s.357.

16 Cemil Meriç, **Bir Facianın Hikayesi**, Umran Yay., Ankara, 1981, s.4.

17 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.395.

18 Meriç, **Bir Facianın Hikayesi**, s.5.

19 Meriç, **Bir Facianın Hikayesi**, s.6.

20 Meriç, **Bir Facianın Hikayesi**, s.6.

21 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.207.

22 Cemil Meriç, **Bir Dünyanın Eşiğinde**, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s.73,74.

yapısı hakkındaki görüşlerine ve Cemil Meriç'in bu konu ile ilgili düşüncelerine değinmemiz yerinde olacaktır.

Max Weber, dinsel anlayışların ekonomik davranışların bir belirleyicisi olduğunu ve bu bakımdan toplumların ekonomik değişimlerinin nedenlerinden biri olduğunu göstermek istemiş²³ ve bu görüş doğrultusunda da Batı toplumlarında ortaya çıkan modern Kapitalizmin, Protestan ahlâkına dayandığını ileri sürmüştür²⁴. Weber'e göre modern Kapitalizmin oluşumu için gerekli olan temel şartlar, Protestanlığın ortaya koyduğu "iktisâdî ahlâk" sistemi içerisinde bulunmaktadır. Bu bakımdan da modern Kapitalizm, ancak Protestan toplumlarda ortaya çıkabilir²⁵.

Cemil Meriç, Weber'in bu görüşlerine katılmaz ve Weber'i, modern Kapitalizmi, Protestan ahlâkına dayandırmasından dolayı eleştirir. Düşünürümüze göre gerçekte Protestan ahlâkı; insanı eşyalaştıran, insan haysiyetini sıfıra indiren, Kapitalizmin cinayetlerini ve âdiliklerini örten bir ahlâktır²⁶. Bu ahlâkın akli ve ilmi ön plana aldığı da doğru değildir:

"Weber, Kapitalizmi Calvin ahlâkına bağlar, mantık ile alay eden bir mantık. 'Akıldan ne kadar uzaklaşırsa, insan o kadar mutlu olur' der Calvin²⁷."

Cemil Meriç'e göre Calvin'in dünyası, değer yargısı belirten bir eşyalaşmanın tipik örneğidir. Çünkü Calvin'e göre Tanrı, insanları kurtuluşa kavuşturacak belli sayıda "değer" yaratmıştır ve hiçbir çaba bu değer sistemini artı veya eksi yönde değiştiremez. Bu bakımdan Calvinci ilâhiyat, insanın kaderi değiştiremeyeceğine inanır²⁸.

Gerçekleştirmiş olduğu kalkınma hamlesi ve Kapitalizmin "yayıma" politikası sonucu Batı'nın hedefi artık dünyayı ele geçirmektir. Cemil Meriç'e göre Batı'nın dünyaya hükmetme çabasındaki takip ettiği strateji, diğer toplumları Avrupalılaştırma ve Hıristiyanlaştırma olmuştur²⁹. Batı, bu hedefini gerçekleştirmek için her yolu denemiştir³⁰.

23 Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yay., 2. Baskı, Ankara, 1989, s.367.

24 Bkz. Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul, 1996, s.383-411.

25 Bkz. Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çev. Zeynep Aruoba, Hil Yay., İstanbul, 1985, s.36-63.

26 Meriç, **Bu Ülke**, s.185,186.

27 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.346.

28 Cemil Meriç, **Umrandan Uygurluğa**, Ötüken Yay., İstanbul, 1977, s.21.

29 Meriç, **Bir Facianın Hikayesi**, s.99.

30 Cemil Meriç, **Kırk Ambar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s.266,267.

Sömürgeciliği, Avrupalılaştırma davasının; zaman zaman kanlı ve karanlık, zaman zaman da sinsi ve barışçı bir başka yönü olarak³¹ algılayan Cemil Meriç, sömürgeciliği Kapitalizmin getirdiği zorunlu bir sonuç olarak görür³².

Yazara göre Kapitalizm, yaşayabilmek için fetihten fetihe koşmak zorundadır. Bu amaçla Batı'da, Doğu medeniyetlerini araştırmak için "Oryantalizm" hareketi başlamıştır. Oryantalizmi, Kapitalizm (sömürgecilik) in keşif kolu³³ olarak gören Cemil Meriç'e göre, Batı'da yapılan Doğu ile ilgili çalışmalar, gerçekte burjuvazinin fethetmek istediği ülkeler hakkında fazla bilgi sahibi olmak için yaptığı çalışmalarıdır³⁴.

Görüldüğü gibi Kapitalizm, Batı kültür ve karakter yapısının bir bütünleşmesidir. O halde Kapitalizm, rasyonel fiyat ve hesaplama yoluyla eşyanın üretilmesinin ötesinde, özel kültür ve karakter yapısıyla da bağlantılıdır³⁵. Kapitalizmi Kapitalizm yapan yalnız dış görünüşü ile para, sermaye akımı, ya da o akımların gövdeleştirdiği kuruluşlar değil, aynı zamanda ve belki daha önemli ölçüde çağın tipik insanının davranış biçimi, tercihleri, yaşayış normlarıdır. O da yaşadığı dış kalıpların basit bir fonksiyonu olmaktan çok, çevreye ve eşyaya belli bir bakış açısı ile, bütün bir iç dünyası ile karşımıza çıkar³⁶.

Cemil Meriç'e göre Batı, kendi dışında kalan ülkelerin hiçbir zaman Kapitalizm ile kalkınmasına izin vermez. Çünkü bu, kendi sonu olur. Türkiye sanayileşmiş bir ülkedir, kapitalist olmasına ne imkân vardır, ne de Batı buna izin verir³⁷. Çünkü Kapitalizm mahiyeti icabı emperyalisttir ve diğer ülkeleri sömürme anlayışı ve zorunluluğu içerisindedir:

*"Kapitalizm sömürecektir, kader gibi. Machiavelli 'Kader coşkun bir ırmağa benzer. Yüzde ellibeş insan kaderine hakimdir. Ancak kader, setler çekilmemiş yerleri işgal eder' der. Kapitalizm de nerede set bulmaz, teşkilatla karşılaşmazsa orayı yiyecektir. 'Made in Europe' damgasını taşıyan her şey karşısında ihtiyatlı davranmalıyız"*³⁸.

Cemil Meriç'e göre taşıdıkları değer sistemleri açısından İslâmiyet ile Kapitalizm taban tabana zıttır. İslâmiyet, ahlâk olarak ve yarattığı insan tipi itibariyle Ka-

31 Meriç, **Kırk Ambar**, s.289.

32 Meriç, **Kırk Ambar**, s.294.

33 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.172.

34 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.173.

35 Orhan Türkdoğan, **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Mayaş Yay., Ankara, 1985, s.121.

36 Sabri F. Ülgener, **İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, İstanbul,1981, s.13.

37 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.171.

38 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.228,229.

pitalizmin dışındadır. İslâm'ın meyvesi olan ruh; bir tahakküm vasıtası ve dünyayı istila eden bir iktisadî sistem olan, menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen, kendi hazlarını bütün bir cemiyetin ve dünyanın istismarında arayan Kapitalizmin ruhuna yabancıdır³⁹.

Kapitalizmin rakip Kapitalizmlere izin vermediğini, verse de tarihimizin ve inanç yapımızın kapitalist olmamıza mâni olduğunu⁴⁰ belirten Cemil Meriç'e göre bu bağlamda yapılması gereken, Kapitalizme topyekün karşı koymaktır⁴¹. Çünkü Kapitalizm her türlü ahlakî ve insanî özelliklerden mahrum bir ideolojidir:

*"Yüz-yüzelli yıl süren kanlı ve meş'um bir saltanat uğruna hem kendilerine hem de bütün insanlığa kıyan Batı Burjuvazisi, altıyüz yıl, üç kıtanın inançları ayrı milyonlarca insanını şefkat, muhabbet ve adaletle bağrına basan bir medeniyeti nasıl anlayabilir? Her kavmin Kapitalizm tünelinden geçmesi emr-i ilahî midir? 'Kuduza tutulanın, herkesi kuduza yakalatmak istemesi' beşerî bir zaaf belki. Ama Hıristiyan Batı'nın ulemâ-i rüsumu, bu hacaleti, ilmî bir zaruret olarak vasıflandırmaya kalkışınca, verilecek cevap, hazin bir tebessümden ibarettir"*⁴².

Türkiye'de, Kapitalizmi bünyemize aktarmaya çalışırken, Batı'da daha önce Reform ve Rönesans yoluyla gerçekleştirilmiş olan "insanın özgürlüğü" ve kiliseden koparak "Tanrı'yı kendinde bulma" gibi bir takım manevî inkılap normları - ki bunlar Kapitalizmin itici güçleri olmuştur - bir kenara itilerek sadece kalıba yönelik bir benimseme mekanizması oluşturulmuş ve neticede "istim sonradan gelsin kabilinden" bu kalıba uygun manevî bir zihniyetin olgunlaştırılması düşünülmemiş, her şey adeta kendi akışına terk edilmiştir. Bilindiği üzere, kültür iktibasları bir ülkeden diğerine aktarılırken bunun her zaman için bir teknoloji transferi şeklinde düşünülmemesi gerekir. Zira, iktibas edilen kültür unsurları, çoğu kez egemen kültürün değer ve inançlarını da içinde taşımaktadır. Bu sebeple, o kültürün unsurları toplumu muza aktarılırken, temelde yatan sosyal sistemi ya hesaba katmamız gerekir veya ona uygun yeni bir sosyal sistemi bünyemizde olgunlaştırmamız icap eder. Bu yapılmadığı takdirde, kültür temasları temelsiz kalabileceği gibi, sosyal yapıyı da bozabilir⁴³. Bu durum, Türkiye, Batı değer ve sistemleri kadar tüketim normlarını yönlendiren

39 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.336,337.

40 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.367.

41 Halil Açıkgöz, **Cemil Meriç İle Sohbetler**, Seyran Yay., İstanbul, 1993, s.202.

42 Cemil Meriç, *"İslâmiyet ve Kapitalizm"*, Köprü Dergisi, S.15, Haziran 1978, s.5,6.

43 Türkoğlu, **Sosyal Şiddet**, s.121.

bir Batılılaşma süreci içerisine girdikten sonra açıkça ortaya çıkmıştır. Kapitalist rejim; fertlerin dünya görüşleri, rol ve beklentileri kadar kültür, değer ve inanç sistemlerinde de önemli çözümlere sebep olmuştur⁴⁴.

Bu bağlamda, Cemil Meriç de Kapitalizmin, Batı medeniyetinin bir ürünü olduğunu ve oradaki sosyal değişme ve gelişmeler sonucu oluştuğunu, bu itibarla da Batı'dan ayrı bir toplumsal yapıya ve inanç silsilesine sahip olan Türkiye'ye uygulamayacağı fikrindedir. Kaldı ki yazar, bu durum mümkün olsa bile, ahlakî endişelerden yoksun bulunduğu Kapitalizmin hiçbir şekilde Türk toplumuna saadet getiremeyeceğini savunmaktadır.

2. Türk Toplumunu ve Sosyalizm - Marksizm

Cemil Meriç, yazılarında âdeta değişmez bir fon olarak kullandığı Sosyalizmin kitaplarda olduğu şekline, yani teorik kısmına, bir rüya olarak taraftardır. Ancak tatbikattaki Sosyalizme (Rus, Çin vs.) karşıdır. Yazara göre, Sosyalizmin teorisi ve tatbikatı birbirinden farklıdır. Pratikte Sosyalizm, bürokrasinin de etkisiyle burjuvazinin bütün olumsuzluklarını devam ettirmiştir. Bürokrasi insan iradesini felce uğratmıştır. Liberal cemiyette burjuvazi adına, sosyalist cemiyette ise proleterya adına hareket etmiştir⁴⁵.

Sosyalizm, kapitalist düzende sanayinin ortaya çıkardığı çeşitli problemler sonucunda ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfının genişlemesi, ücretlerin azlığı, işsizlik ve şehir nüfusunun genişlemesi sonucu toplumda sefalet artmış ve bu durum sosyalist fikir akımına hız vermiştir⁴⁶. Cemil Meriç'e göre bu anlamda Sosyalizm, kapitalist düzenin meydana getirdiği bencil ve maddeci bir dünyada, bir ıstırap çılgılığı, bir fetih rüyasıdır⁴⁷. Sosyalizm, adaletsizliklerin ortadan kalktığı ve "eşek arıları" (sermayeyi elinde tutup, toplumu sömüren kesim) nın yerini "bal arıları" (üreten kesim, işçi sınıfı) nın aldığı bir ideali gerçekleştirme arzusundadır⁴⁸.

İlk dönemlerde, toplumsal düzeni değiştirmek gibi bir niyeti olmayan Sosyalizm⁴⁹, kapitalist düzenin eleştiriciliğini yapmıştır⁵⁰ ve tıpkı kendinden önceki rahip-

44 Türkođan, *Sosyal Şiddet*, s.123.

45 Açıkgöz, *Cemil Meriç İle Sohbetler*, s.151,152.

46 Fahir H. Armaoğlu, *Siyasî Tarih*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., 2. Baskı, Ankara, 1973, s.73-74.

47 Meriç, *Mağaradakiler*, s.227.

48 Cemil Meriç, *Saint-Simon (İlk Sosyolog-İlk Sosyalist)*, Çan Yay., İstanbul, 1967, s.40.

49 Meriç, *Saint-Simon*, s.44.

50 Meriç, *Bir Faciannın Hikayesi*, s.41.

ler ve filozoflar gibi düzenin bütün imtiyazlarına son vermek amacındadır⁵¹. Endüstri devriminden sonra ortaya çıkan problemlerin çözülmesi için sahneye çıkan Sosyalizme göre “proletarya”, sınıfları ortadan kaldırarak, ıstıraplara son verecektir⁵². Burjuvazinin temellerini attığı Kapitalizmde ferdiyetçilik esasken, ferdiyetçiliğin karşısında olan Sosyalizm⁵³, istihsal vasıtalarının sosyalize edilmesi için proletaryanın başa geçmesini gerekli görür⁵⁴.

İnanç boyutunda Sosyalizmin, “ateizm” olarak değerlendirilebileceğini belirten Cemil Meriç, ancak bu ateizmin, “mistik” karakterde bir ateizm olduğunun altını çizer⁵⁵.

Cemil Meriç’in düşünce örgüsünde, çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılan Sosyalizm ile Marksizm, ayrı ayrı kategorilerde değerlendirilir. Düşünürümüze göre Marksizm, bir doktrinden ziyade, tenkit, şüphe ve bir araştırma yöntemidir⁵⁶. Marksizm’i, bazı çevrelerin yaptığı gibi, “dinleştirme”nin yanlışlığını vurgulayan Cemil Meriç’e göre Marksizm’in kurucusu Marx’a düşünce tarihinde hak ettiği yeri vermek lâzımdır:

“Marx, çağdaş Batı düşüncesinin en büyük temsilcilerinden biri, belki de birincisidir. Marksizm’i dinleştirmek Marx’ı anlamamaktır. Konserve hakikatlar sunan bir şarlatan değildir Marx”⁵⁷.

Cemil Meriç’e göre Marx bir tekke şeyhi değildir. Aksine, belli bir çağda, belli bir bölgede yaşamış, her insan gibi, bir çok zaafı olan bir düşünce adamıdır⁵⁸. Marx’ın en önde gelen özelliği ise “diyalektik düşünce”yi metot olarak benimsemesi ve bunu Kapitalizme karşı kullanmasıdır:

“Mekanist maddecilik, yükselen burjuvazinin kavga silahıydı; diyalektik maddecilik, dördüncü sınıfın kavga silahı oldu. Birincinin görevi feodaliteyi yıkmaktı, ikincinin Kapitalizmi. Din, Avrupa için bir afyondur, bütün ideolojiler gibi. Avrupa’nın tarihi bir sınıf kavgası tarihidir”⁵⁹.

Marx’a göre, hür insan ile köle; asil ile halk; derebeyi ile serf; loncadaki usta ile kalfa; zulmeden ile zulüm gören kimseler birbirlerine karşı daima cephe almışlar ve

51 Meriç, **Mağaradakiler**, s.32.

52 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.257.

53 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.394.

54 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.132.

55 Meriç, **Mağaradakiler**, s.69.

56 Meriç, **Mağaradakiler**, s.37.

57 Meriç, **Mağaradakiler**, s.37.

58 Meriç, **Mağaradakiler**, s.36.

59 Meriç, **Bu Ülke**, s.177.

aralarındaki kavga da, bazen gizli bazen de açık olarak durmaksızın sürüp gitmiş, her seferinde de bu kavga ya bir devrimle yeni baştan kurulmakla ya da tutuşan sınıfların her ikisinin de yıkılmasıyla bitmiştir. Feodal toplumun yıkılmasından doğan modern burjuva toplumunda da sınıf kavgası bitmiş değildir. Belki eski kavga biçimlerinin yerini yenileri tutmuştur, yeni sınıflar, yeni zulüm araçları türemiştir. Toplumun bütünü gitgide birbirine düşman iki büyük kısma, birbirlerine saldıran iki büyük sınıfa bölünmektedir. Bu sınıflardan biri burjuvazi, biri de proletaryadır⁶⁰.

Marx'ın düşüncesi kapitalist toplumun çelişkili ya da uyumsuz niteliğinin bir yorumudur. Marx'a göre burjuvazi sürekli olarak daha güçlü üretim araçları yaratır. Ama üretim ilişkileri ve gelir dağılımı aynı hızla değişmez. Kapitalist rejim giderek daha çok üretebilir. Oysa zenginliğin bu artışına karşılık, sefalet çok sayıda insanın payı olarak kalır. Bu çelişki ortamından er ya da geç devrimci bir bunalım çıkacaktır. Giderek nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçiler sınıf haline gelecek, yönetimi ele geçirmeyi ve toplumsal ilişkileri değiştirmeyi çok isteyen toplumsal bir birlik oluşturacaklardır. Emekçilerin devrimi geçmişin bütün devrimlerinden doğasında farklı olacaktır. Geçmişin bütün devrimleri azınlıklar tarafından, azınlıkların yararına yapılmıştı. Emekçilerin devrimi büyük çoğunluk tarafından herkesin yararına yapılacaktır ve sınıfların ve kapitalist toplumun uyumsuzluğunun sonu olacaktır⁶¹.

Cemil Meriç'e göre Marx, kendinden öncekilerin yaptığı gibi, yalnız hayatı ve cemiyeti izah etmekle kalmamış, dünyayı izâh etmek suretiyle değiştirmek istemiştir. Bu yönü ile Marx, bir kavga adamıdır ve dünyayı değiştirmek, haksızlıkları, adaletsizlikleri, ıstırapları sona erdirmek gibi bir iddia içindedir. Marx, aksiyona açık olan bu felsefesi sayesinde birçok insana cazip gelmiş ve Batı'nın çoğu düşünce adamına nasip olmayan bir şöhrete sahip olmuştur⁶². Bunların yanında Marx'ın görüşlerinin toplumda yankı uyandırmasında, "sınıf kavgası"nın ön plana çıkarılması da önemli bir paya sahiptir⁶³.

Marksizm'in din ile olan ilişkisine de değinen Cemil Meriç'e göre Marx'ın "din halk için afyondur" sözü bütün dinlere teşmil edilemez. Marx'ın bu sözdeki muhatabı Hıristiyan kilisesidir:

60 Pitirim A. Sorokin, **Çağdaş Sosyoloji Teorileri**, Çev. M. Raşit Öymen, Ankara, 1974, C.II, s.99, 100; N. Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1989, s.223.

61 Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, s.109,110.

62 Meriç, **Bu Ülke**, s.389.

63 Meriç, **Bu Ülke**, s.70.

“Marx, ‘din halk için afyondur’ derken daima Hıristiyan kilisesini kastetmektedir. Tahtın cinayet ortağı olan kilisedir. Muzdarip ve öfkeli kalabalıkları tevekküle zorlar kilise. Haddizatında Sosyalizm dine karşıdır denemez. Sosyalizm, insanları uyutan, onların istismarını kolaylaştıran, uyutucu bir inancın karşısındadır. Din de bütün ideolojik müesseseler gibi tarihin bir devrinde uyutucu olabildiği gibi, bir başka devirde bir kurtuluş olabilir”⁶⁴.

Sosyalizm, Türkiye’ye girişi bakımından hayli eski bir mâziye sahip olmakla beraber, onun Türk toplumunda tesiri açıkça hissedilen bir cereyan halinde ortaya çıkması oldukça yenidir ve Cumhuriyet devrinin yakın yıllarına rastlar⁶⁵. Türkiye’ye Batılılaşmanın bir türevi olarak giren Sosyalizm, 1960’lı yıllara kadar “dar” bir aydın hareketi olarak kalmış, bu tarihten günümüze kadar da bir “genç-aydın” hareketi olarak gelişmiştir⁶⁶.

Cemil Meriç’e göre Sosyalizm, bir ideoloji, bir sınıf hakikatidir⁶⁷. Ancak Türkiye’deki sosyalist çevreler bu fikir akımını yobazlaştırmış ve Marx bir tabu haline gelmiştir⁶⁸. Türk insanı, “çağımızın en yaygın, en dinamik felsefesi” olan Marksizm ile temas ederken, semavî dinlerden birisiyle temas eder gibidir. Halbuki Marx, bir peygamber değildir ve ona yapılacak en büyük ihanet, kitaplarının yobazı olmaktadır⁶⁹. Yazara göre Türkiye’de Marksizm, ilmî bir disiplin veya bir araştırma metodu olmaktan ziyade bir çeşit “nezle” gibidir:

“Aydın bir kartvizite ihtiyacı var: Müslüman değil, belli bir mesleği yok, herhangi bir bilgi dalında uzmanlaşmamış... bırakın da marksist olsun”⁷⁰.

Şerif Mardin’e göre de Marx, Marksizm’e bir ideoloji olarak bakmamıştı. Ona göre Marksizm, dünyayı doğru algılamayı mümkün kılan araçtı. Bu bakımdan Marx’

64 Meriç, **Bu Ülke**, s.143.

65 Erol Güngör, **Sosyal Meseleler ve Aydınlar**, Ötüken Yay., İstanbul, 1993, s.355.

66 Mümtaz’er Türköne, **Modernleşme Laiklik ve Demokrasi**, Ark Yay., Ankara, 1994, s.99.

67 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.369.

68 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.369.

69 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.253.

70 Meriç, **Kırk Ambar**, s.354. Cemil Meriç’in bu görüşüne paralel olarak Peyami Safa’da Marksizm’in Türkiye’de gerçek mânâda anlaşılmadan ve araştırılmadan uygulandığı fikrindedir: “Türkiye’de bir tek hakikî Marksiste rastlamadım. Türkiye’de Marksizm’in propaganda sloganlarının dışında, bu nazariyeye, tenkitlerini ve ona zıt büyük modern felsefe sistemlerini inceledikten sonra Marksizm’de karar kılmış bir tek fikir adamı yoktur. Kendilerini böyle sananlar, Marksizm’in âmentü’leri içinde kalmış fikir yobazlarıdır. Yoksa Karl Marx, modern ilimlerin karşısında mum gibi eriyen hatalı teorisine rağmen, büyük bir sosyal probleme dikkatimizi çeken sayılı büyük mütefekkirlerden birisidir”. (Peyami Safa, **Sosyalizm Marksizm Komünizm**, İstanbul, 1971, s.54,55.)

ın “Marksist değilim” deyişini böyle anlamak gerekir. Çünkü Marx, kendi görüşünün bir “izm” olmadığı fikrindeydi⁷¹.

Cemil Meriç’e göre Sosyalizm, bize Batı düşüncesini tenkit etme imkânını vermiş ve bizi tenkide alıştırmıştır. Avrupa sömürgeciliğinin Asya’yı yiyerek büyüdüğünü öğretmiştir⁷². Ancak bu olumlu özelliklerine rağmen Marksizm yine de “bir kilisedir⁷³, düşmanlarımızın dinidir” ve onların istediği şekilde Türkiye’ye gelmiştir⁷⁴. Bu bakımdan Marksizm’e karşı çıkmanın tek yolu, onu tanımaktan geçer:

“Marksizm’in karşısına çıkmanın tek yolu var: Marksizm’i tetkik etmek. Çünkü biz istesek de, istemesek de Marksizm ülkeye gelmiştir. Ondan kurtulmanın çaresi, boğayı boynuzlarından yakalamak. Marksizm bir kısmı ile ilimdir, bir kısmıyla ideolojidir. Mesela ‘din afyondur’ sözü Katolisizm için doğrudur. Belli bir tarih realitesi için doğrudur. Marx’ın burjuvazi için söyledikleri, Kapitalizmin tenkidi için söyledikleri doğrudur”⁷⁵.

Marksizm’i “İslâm’dan habersiz bir İslâm karikatürü”⁷⁶ olarak tasvir eden Cemil Meriç, İslâmiyet ile Marksizm arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar:

“Türk insanı Marx’ı ya ahmakça reddetmiştir, yahut bir ahir-zaman peygamberi kabul etmiştir. Marx öldükten sonra tarih yürümüştür. Marx’ın metodolojisi, aslında İslâm’ın metodolojisidir. Hükümlerin zamanla değiştiğini İslâmiyet düsturlaştırmıştır. Marx Avrupa’nın hayasızlığını yırttı, yüzümüze vurdu. Siz kendi gerçeğinizi kendiniz bulacaksınız, yeni baştan ele alarak değerlendireceksiniz beşerî hakikatları. Elbette, iman, mutlaktır, ezeldir..

Bir İslâm’ın Marx’tan korkacak hiçbir tarafı yoktur. Gafletini telafi etmenin yolu, onları bilmektir”⁷⁷.

Bu noktada şu hususu da açıklığa kavuşturmak gerekir ki Cemil Meriç, her ne kadar İslâm ile Marksizm arasında benzerlikler olduğu fikrini taşısa da, çıkış noktaları ve dayanakları açısından her ikisinin ayrı ayrı kategorilerde bulunduğunu; İslâm’ın ilahî bir nizam, Marksizm’in ise “dinsizlik” üzerine kurulan bir sistem olduğunu önemle vurgular⁷⁸.

71 Mardin, **İdeoloji**, s.19.

72 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.292.

73 Cemil Meriç’in yazılarında sıkça yer alan “kilise” kavramı; genellikle, herhangi bir fikre veya gruba körü körüne bağlı olup, diğer düşünce ve akımlara kapalı olmak, karşı fikir ve taraflara müsamaha göstermemek anlamında kullanılmaktadır.

74 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.294.

75 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.296.

76 Açıkgöz, **Cemil Meriç İle Sohbetler**, s.102.

77 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.294.

78 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.371.

Erol Güngör'ün de belirttiği gibi, Sosyalizmin bizim fikir hayatımızdaki en önemli tesiri, fikir yerine sloganı hakim kılması olmuştur. Sosyalizm, Türkiye'de düşünce hürriyetini yıkmış ve bunu yaparken de hürriyet için çalıştığı uydurmasını ileri sürmüştür. Sosyalistler asıl hürriyetsizliğin, insanın kendi zihninde olduğunu düşünememişlerdir. Çünkü onlar dünyayı madde olarak görmeye ve sadece dış engelleri hesap etmeye alışmışlardır. Kafalarındaki dogmatizm, onları sınımsız bağlamış, girdikleri çemberi parçalayamamışlardır... Kelimeleri fikir zannetmişler, sözlerin sihrine kapılmışlar ve anlamadıkları her kelimeye Arapça, anlamadıkları her fikre sömürücü düşünce, hoşlanmadıkları herkese faşist demeyi öğrenmişlerdir⁷⁹.

Şu halde Sosyalizm, Avrupa medeniyetinin tarihî bir mahsulüdür; yâni o medeniyetin aksaklıklarına karşı yine o şartlar altında bulunmuş bir alternatiftir. Bu yüzden Kapitalizmin bulunmadığı bir memlekette onu kurmak ne kadar zor ise, Sosyalizm'i kurmak da en az o kadar zor veya imkânsız olmaktadır⁸⁰. Cemil Meriç de her fırsatta, Batı ve Türk toplumunun toplumsal yapı ve şartlar itibarıyla ayrı ayrı özelliklere sahip olduğunu belirtmiş ve Batı kaynaklı ideolojilerin Türk toplumunun bünyesine adapte edilmeye çalışılmasının yanlışlığını ve imkânsızlığını dile getirmiştir.

3. Türkiye'de Sağ ve Sol Kavramları

Cemil Meriç'e göre sağ ile sol, bizim için tarifi mümkün olmayan iki kelimedir. Çünkü bizim toplumsal yapımızda hiçbir tarihî gerçeğin ifadesi değildir. Bu bakımdan bu kavramlar sınıflı bir toplumsal yapıya sahip olan Batı için geçerlidir. Biz ise, "gafletleri, talihsizlikleri, ıstıraplarıyla yekpare bir bütün" olan bir toplumuz⁸¹. O halde sağ-sol kavramları hakikati kapamaya yarayan uydurma mefhumlardır ve bilhassa sosyal sınıflara ayrılmamış bir ülke olan Türkiye'de "sağcı", "solcu" gibi sınıflamaların hiçbir anlamı yoktur⁸². Bundan dolayı yazara göre, kökleri Batı'da olan ve bizim sosyal hayatımızla hiçbir ilgisi bulunmayan bu kelimeleri bir tarafa bırakıp, kendimizi kendi kelimelerimizle ifade etmeliyiz:

"Sol-sağ... Çılgın sevgilerin ve şuursuz kinlerin emzirdiği iki ifrit. Toplum yapımızla herhangi bir ilgisi olmayan iki yabancı. Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer: casusluk, darağacları, Moskova; sağ'ın müphem, sevimsiz, sinsî bir

79 Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.357,358.

80 Erol Güngör, *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yay., 8. Baskı, İstanbul, 1991, s.133.

81 Cemil Meriç, "Fildişi Kuleden", *Hisar Dergisi*, C.X, S.76, Nisan 1970, s.10.

82 Meriç, *Bu Ülke*, s.60.

iki hayal. Hıristiyan Avrupa'nın bu habis kelimelerinden bize ne? Bu maskeli haydutları hafızamızdan kovmak ve kendi gerçeğimizi kendi kelimelerimizle anlayıp, anlatmak, her namuslu yazarın vicdan borcu"⁸³.

Sağ ve sol kavramlarının bizim tarihimizin içine yerleştiremeyeceğini ve Batı'nın bizi parçalamak için içimize soktuğu bir yalan⁸⁴ olduğunu iddia eden Cemil Meriç'e göre bu kavramlar, toplumumuzda bilinçsizce taklit edilmiş ve her iki grup da birbirlerine karşı olan düşmanlıkları ile ön plana çıkmıştır:

"Sağ, kovuğuna çekilmiş; münzevî, mazlum, muzdarip. Sol, eline tutuşturulan reçeteyi kekeleyor, mânâsını anlamadığı reçeteyi. Tek ortak duygu: düşmanlık. Diyalog, yok. Tanzimat'dan beri hazır elbiseye meraklıyız, hazır elbiseye ve hazır medeniyete. Tefekkür kılıçla fethedilmez"⁸⁵.

Türkiye'de sağ'ın "uykuda", sol'un ise "şuursuz" olduğunu belirten Cemil Meriç, her iki cepheyi de "kadirnâşinaslık" ile suçlar⁸⁶. Kutuplaşmaya karşı olan ve kutuplaşmayı "yobazlık" olarak gören Cemil Meriç, Türkiye'de sol'un sağlaşması, sağ'ın ise sollaşması gerektiği inancındadır. Çünkü yazara göre ülkemizde, gurur dargınlıkları ve benzeri şeylerden doğan ayrılıklar dışında sağ ile sol arasında büyük bir fark yoktur. Bu bakımdan birbirlerine yaklaşmalıdırlar⁸⁷. Türk toplumunun ayakta kalabilmesi için karşıt görüşlerin birbirleriyle diyalog kurması şarttır:

"En büyük tehlike: anlaşılamamak. Herkes bir adaya sürgün. Ve adacıklar arasında köprü yok. Kendi kendine konuşan kırk milyon Robinson. Ve idrakin boğazına sarılan sloganlar. Toplumun yerine namlular konuşuyor. Yaşamak istiyorsak, önce bu kördögüşüne son vermeliyiz"⁸⁸.

Cemil Meriç'e göre Türk toplumu, sağ-sol vb. kavramların tahakkümünden kurtulmalı, kendi öz benliği ve değerlerine dönerek, İslâmî dünya görüşü altında birleşmelidir. Aksi haldeki davranışlar, Türk toplumunun zevâline zemin hazırlar:

"Sol perişan, sağ paramparça... Kaç insan varsa, o kadar düşünce, o kadar ideoloji, o kadar ıslahat reçetesi. Evvela dillerimiz ayrı, kelimeler herkes için başka mânâlar taşıyor. Tarih bir küfürler kitabı. Bu facia, dünyanın başka hiçbir ülkesinde görülmemiştir... Memleket bir intihar salgını içindedir. Tek çıkar yol, bu kor-

83 Meriç, **Bu Ülke**, s.79.

84 Meriç, **Sosyoloji Notları**, s.294,295.

85 Meriç, **Mağaradakiler**, s.120.

86 Meriç, **Mağaradakiler**, s.132.

87 "**Cemil Meriç İle Mülakat**", Türk Edebiyatı Dergisi, S.166, Ağustos 198, s.15.

88 Meriç, **Kırk Ambar**, s.400.

kunç tefrikaya bir son vermek, çılgınlıklarımızı dizginlemek, başkalarına hürmet etmek ve kinin yerine sevgiyi ikâme etmektir.

Kanaatimce sağ ve sol tasnifi Avrupa'dan ithal edilen bir bit'attır. Hepimiz aynı tarihin çocuklarıyız. Düşman bir dünyanın kucağında yaşıyoruz. Birbirimize kenetlenmez, ahmakça sloganların esiri olarak birbirimizi hançerlemekten vazgeçmez, İslâm'ın şiarı olan müsamaha, adalet ve sevgiye kulaklarımızı tıkamakta ısrar edersek, dünyanın en büyük medeniyetini gerçekleştirmiş olan bu zavallı milletin mezarcısı oluruz"⁸⁹.

Görüldüğü gibi Cemil Meriç'in gözünde, sağ - sol sınıflaması -tıpkı Batı kaynaklı diğer ideolojilerde de olduğu gibi - Türk toplumunun gerçeklerine uymaz. Onun için bu ve benzeri ideolojileri toplumsal bünyemize ısrarla kazandırmaya çalışmak bizim için faydalı neticeler getirmez.

S o n u ç

Tarihî akış içerisinde toplumumuzun geçirdiği değişim süreçlerinde ideolojiler, sosyal bir karaktere sahip olmasından ve kendi mensuplarına belli bir takım değerler ve semboller sistemi vererek bir "zihniyet" kazandırmasından dolayı merkezî bir yer işgal etmiştir.

İdeolojiler, geçmişte olduğu gibi, bugün de bir "yaşam biçimi" ve "dünya görüşü" olarak toplumumuzdaki sosyal davranışların oluşmasında önemli bir unsur olmaya devam etmekte ve sosyal, kültürel, iktisâdî, siyasî vb. alanlarında varlığını hissettirmektedir. Bu bakımdan, Türk toplumunun, dinine, mazisine ve kültürüne sırtını dönerek, tüm benliğiyle Batı kaynaklı ideolojilere yönelmesi ve bunlara umut bağlaması yakın tarihimizin bir özetidir demek pek de yanlış olmaz. Cemil Meriç bu tür bir "öykünme" psikolojisi içerisinde ortaya çıkan bütün eğilimlerin karşısındadır.

Batı'dan gelen her türlü şey karşısında son derece dikkatli davranmamız gerektiğini belirten Cemil Meriç'e göre bu mânâda bütün Batı kaynaklı ideolojiler, Batı'nın diğer toplumları Batılılaştırma çabalarının bir ürünüdür.

Türk toplumu, Batı'nın geçirdiği evreleri yaşamamış ve Batı'dan ayrı değer ve inançlara sahip, sınıfsız bir toplumdur. Bu bakımdan Batı kaynaklı ideolojileri, ayrı bir toplumsal yapıya sahip olan Türkiye'ye aktarmak, sosyal bünyede çeşitli rahatsızlıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Batı medeniyetine ve onun ürünleri olan

89 Meriç, *Kültürden İrfana*, s.393,394.

ideolojilere tamamen kayıtsız kalmak da doğru değildir. Batı'da ortaya çıkan ve sosyal bünyemize uyan hususlar, millî kimliğimiz altında yeniden değerlendirilerek alınabilir.

O halde yapılması gereken; mâziden kopmadan ve kültürel mirasımıza sahip çıkarak, Batı kaynaklı ideolojileri süzgeç altına almak ve yeniden yorumlamaktır. Türk toplumunun önünü açacak en emin yol budur.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Halil**, Cemil Meriç İle Sohbetler, Seyran Yayınları, İstanbul, 1993.
- ARMAOĞLU, Fahir H.** Siyasî Tarih, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1973.
- ARON, Raymond**, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989.
- "Cemil Meriç İle Mülakat", Türk Edebiyatı Dergisi, S.166, Ağustos 1987.
- GÜNGÖR, Erol**, İslâm'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1991.
- Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1993.
- KÖSEMİHAL, N.Şazi**, Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1989.
- MARDİN, Şerif**, Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1993.
- İdeoloji, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995.
- MERİÇ, Cemil**, Bir Dünyanın Eşiğinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Bir Faciânın Hikâyesi, Umran Yayınları, Ankara, 1981.
- Bu Ülke, İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 1995.
- "Fildişi Kuleden", Hisar Dergisi, C.X, S.76, Nisan 1970.
- "İslâmiyet ve Kapitalizm", Köprü Dergisi, S.15, Haziran 1978.
- Kırk Ambar, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- Kültürden İrfana, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.
- Mağaradakiler, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1978
- Saint - Simon (İlk Sosyolog - İlk Sosyalist), Çan Yayınları, İstanbul, 1967.
- Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993.
- Umrandan Uygurlığa, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1977.
- ÖZEL, Mustafa**, Kapitalizm ve Din, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993.
- SAFA, Peyami**, Sosyalizm Marksizm Komünizm, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1971.
- SOROKİN, Pitirim A.**, Çağdaş Sosyoloji Teorileri, Çev. M.Raşit Öymen, C.II, Ankara, 1974.
- TAŞ, Kemaleddin**, Cemil Meriç'in Din ve Topluma Bakışı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.
- TÜRKDOĞAN, Orhan**, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, Mayaş Yayınları, Ankara, 1985.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er**, Modernleşme Laiklik ve Demokrasi, Ark Yayınları, Ankara, 1994.
- ÜLGÜNER, Sabri F.**, İktisâdî Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- WEBER, Max**, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü, Çev. Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.
- Sosyoloji Yazıları, Çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.